

Cilt: 6, Sayı: 11, Ocak 2018 / Volume: 6, Issue: 11, January 2018

EDİRNELİ ŞEVKÎ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Edirneli Şevkî's Sense of Poem

Musa TILFARLIOĞLU*

ÖZ

Edebî bir terim olan poetika, şairlerin şiir yazarken bağlı buldukları veya önemsedikleri edebî görüş ve kuralların bütününe verilen addır. Yapılan bu çalışmada 16. yüzyılda yaşamış olan şairlerden olan Edirneli Şevkî'nin Klasik Türk şiiri geleneği içerisinde meydana getirmiş olduğu divânındaki şiirlerden hareketle şiir hakkındaki düşünceleri ele alınmıştır. Şevkî'nin konuyla ilgili müstakil bir eseri bulunmamaktadır. Bu makalede şairin divânında yer alan şiirlerinden tespit ettiğimiz beyitlerle şiirle ilgili düşüncelerini tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Edirneli Şevkî, poetika, şiir, klasik Türk şiiri.

ABSTRACT

A literary terms named as Poetika means that poets are caring about literary views and the whole thing of rules while writing poetry. In our study, a poet named Edirneli Şevkî who lived in the sixteenth century and his ideas are under debate about poetry which brings into existence within tradition of Turkish classical poems. He had a private work about this issue. In this article, we try to identify his opinion about poetry which located on the davenport of his poems with couplets.

Keywords: Edirneli Şevkî, Poetics, poem, classical Turkish poetry

* Yrd. Doç., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
(musa_edebiyat@hotmail.com)

Giriş

Klasik Türk edebiyatı veya divân edebiyatı olarak adlandırdığımız döneme ait bir şairin şiir, şair ve edebiyatla ilgili görüşlerini tespit edebilmek için önce kendi eserlerine bakmak gerekmektedir. Divân şairleri kuralları önceden belirlenmiş bir gelenek içerisinde eser vermişlerdir. Divân şairlerinin şiir ve şair hakkındaki görüşlerini belirttikleri müstakil bir eser bulunmamaktadır. Şairler bu konu hakkında herhangi bir teşebbüste de bulunmamışlardır. “Divân şairleri, kendi sanatları üzerinde bir araştırmacı veya teorisyen gibi düşünmemişler, bugünkü anlamda bir poetika kaleme almamışlardır (Coşkun, 2011: 57-80). Fakat bu ifadeler, şiirin nesirden daha itibarlı olduğu bu dönem edebiyatında şiir ve nesir konularına hiç değinilmediği anlamına gelmez. Ali Şir Nevai'den itibaren bazı şairlerin, divânlarına dibaceler yazdıkları bilinmektedir (Uzğör, 1990:261). Manzum-mensur karışık olarak ele alınan ve divânların başına yerleştirilen dibacelerde şairler, kendi şiirleri ve şiir anlayışlarıyla ilgili bazı açıklamalar yapmaktadırlar. Genellikle de şiirin meşruiyetine dair ayet ve hadislere dayalı açıklamalarda bulunmaktadırlar. İyi ve kötü şiirin niteliklerinin neler olduğuna ilişkin bazı ipuçları da bulunabilmektedir. Yine Fuzuli Farsça ve Türkçe Divânlarının dibacelerinde kendi hayatı ve şiirlerinin mahiyeti ile ilgili bilgiler vermektedir (Doğan, 1997: 92).

Türk edebiyatında şiirin ne olduğuna ilişkin poetika diyebileceğimiz çalışmalar Tanzimat'tan sonra Batıdaki çalışmaların etkisiyle başlamaktadır. Ancak başlangıcı Aristo'ya, oradan Farabi ve İbn Arabi'ye dayanan bazı poetika çalışmaları vardı. Bizde Ahmedî (ö.1413)'nin kaleme aldığı Bedâiyü's-sihr fi Sanâiyi's-şi'r, Hüsâkeddin Amasî (ö.1470)'nin Risâletün Mine'l-aruz ve Istilâhü's-şi'r adlı eserlerinden itibaren nazım ve nesir bazı eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerde genellikle şiirin mahiyeti, aruz ölçüsü, kafiye ve redif gibi edebi bilgiler üzerinde durulmaktadır (Ekal, 2009: 17). Divân şairleri şair ve şiir hakkındaki görüşlerini ise divânlarında yer alan şiirlerinin içerisine serpiştirmişlerdir.

Edirneli Şevkî'nin şiir ve şair anlayışı hakkındaki düşüncelerinin incelediği bu çalışmanın ilk bölümünü “Şair Anlayışı” oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise şairin hayatına kısaca değindikten sonra Şevkî'nin “Şiir Anlayışı” üzerinde durulacaktır. Yapılan bu çalışmada H. İbrahim Yakar tarafından yayıma hazırlanan “Edirneli Şevkî Divânı” esas alınmıştır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Şevkî (ö. 1516), XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şevkî'nin asıl adı Yusuf'tur. Şair, şiirlerinde Şevkî mahlasını kullanmıştır. Divânındaki Arapça ve Farsça şiirler dikkate alındığında iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Kâtiplik yapan Şevkî, Edirneli Şevkî, Kâtip Şevkî namıyla şöhet bulmuştur.

Kaynaklarda Şevkî'nin edebi kişiliğinden övgüyle bahsedilmektedir. Sehi Bey “Arabi vü Parsî vü Türkî dilde eş'arı var. Ehl-i 'ilm kısmındandır. Gâyet hoş tab' nâzük vücüd, pür-şevk ü 'ıyş u işret sever laubâli ehl-i zevk kimse idi. ...Emsal-amiz güzel gazelleri vü hayâ lengiz matla'ları çokdur” (Sehi Bey, ?: 219) sözleriyle şiirlerinin gayet güzel olduğunu, kendisinin de zevk ve sefaya düşkün, umursamaz

bir yaratılışa sahip olduğunu, atasözü ve deyimlerle örülü gazelleri ve hayallerle süslü matlaları bulunduğunu zikreder.

Lâtifi, “Kasîde vü gazeli gâyetde iyi der idi. Nazmun envâ’ında mâhir u aksâmına kâdir idi. Kasâid ü eş’ârı gayetde musanni’ vü muhayyel vü divân-ı belâgat-’üvânı beyne’l-enâm makbûl ü mütedâvildür. Ve bu gazel-i muhayyel dahı anun cümle-i ihtira’ından vü hassa-i ibtidâ’ındandır. Bu kâfiyede vaki’ olan eş’âr-ı kesire bu şi’r-i bî-nazîre nazîre vâki’ olmuştur” (Sungurhan-Eyduran, 2009: 442) diyerek Şevkî’nin gazel ve kasidelerinin oldukça sanatlı, ince hayallerle süslü olduğunu belirterek şairlerinin herkes tarafından kabul gördüğünü dile getirir.

Hasan Çelebi, “Egerçi eş’ârı mezkûrlardan ednâdur lâkin vâsıl-ı mertebe-i ‘ulyâdur. Eş’âr-ı pür-safâsının ziyâ vü şavkı ve kelimât-ı şîrininün mezâk-ı ehl-i ‘irfânda zevki nûr-ı şem’ ü âftâb-ı pür-lem’ gibi rûşen ü âşkâr olup halâvet-i ‘asel-i Mustafâ gibi kâbil-i inkâr degüldür” (Latifi, ? : 212) ifadesiyle Şevkî’nin şairliği ve şiirleri hakkında olumlu görüşler belirtmektedir.

Gelibolulu Ali de, “Hak budur ki asrının şuarasına göre ahsenü’l-vücuddur. Zîrâ ki edasında haşviyât-ı kesiresi nâ-büddur.” (İsen, 1994: 158) diyerek Şevkî’nin dönemindeki şairlerden üstün olduğunu şiirlerini boş sözlerle doldurmak yerine güzel şiirler meydana getirdiğini söylemektedir.

Klasik edebiyatımızda, divân şairleri mesnevilerin müstakil bölümlerinde, divânların mukaddime veya dibâcelerinde, kasidelerin fahriye bölümlerinde, gazellerin makta beyitlerinde söz, lafız ve mananın kendi üzerlerinde bıraktığı izlenimlerden bahsederler. Bu bağlamda divân dibâceleri, şairlerin söz hakkındaki görüşlerinin, şiir ve şair anlayışlarının, şairler ve onların şiirleri hakkındaki değerlendirmelerinin (Uzgör, 1990: 26) ortaya konulduğu; söz, şair ve şiirin anlam çerçevesinin çizildiği müstakil metinlerdir. Divân şairleri, objektif ve subjektif her varlığa edebi bir hassasiyetle yaklaştıkları gibi kendi şiirlerine, şiir olgusuna, genel bir ifade ile sanat ve edebiyata aynı bakış açısıyla yaklaşmasını bilmişlerdir. Bu konu hakkındaki düşüncelerini doğrudan veya dolaylı olarak şiir diliyle de ifade etmişlerdir (Doğan, 2002: 101-102). Şairlerin, şiir ve şaire dair poetik değerlendirmeleri özellikle kendi şairlikleri hakkındaki düşünceleri kasidelerinin fahriye diğer şiirlerinin ise makta beyitlerinde yer almaktadır. Şairler bu konu hakkındaki düşüncelerini bazen mübalağalı bir üslupla önümüze sermektedir.

Şevkî, şiir hakkında görüşlerini divânındaki kaside, gazel, kıt’a ve musammatlarda dile getirmektedir. Yine şair kendi şiirleri hakkındaki düşüncelerini de divânındaki şiirlerde ortaya koymaktadır. Şairin bu konu hakkındaki düşüncelerini görmek için Divânı’na bakmak gerekmektedir. “Güzelliğini vasfetmek için yazdığım şiirlerimi işitenler, Şevkî doğrusu Kur’ân’ı güzel açıklamaktasın dedi¹” şeklinde dile getirdiği beyitinden anlaşılacağı üzere şiirlerinde geleneğe uyarak sevgilinin güzelliklerinden bahsetmektedir.

¹ G. 9 / B. 7

Şevkî, kendi döneminde beğenmediği şiir ve şairleri açık bir şekilde dile getirmiştir. Döneminin şiir eleştirisi olarak karşımıza çıkan aşağıdaki beyitte Şevkî, kıymetsiz şiirlerin revaçta olduğunu, bundan dolayı her önüne gelenin şiir yazma hevesiyle ortaya çıktığını belirtir. Yeteneği olmadığı halde şiir yazmak gibi değerli bir işe kalkışanları küstah olarak nitelendirir. Kendi şiiriyle kötü şiir yazarların şiirlerini karşılaştırır.

‘Aceb mi Şevkî bulursa revâc şî’r-i kesâd

Tarîk-i şî’re kadem basdı çünkü her küstah (G. 14 / B. 8)

Şevkî'nin Şiirinin Özellikleri

Şevkî, şiirlerinden bahsederken seçtiği bazı kelimeleri kullanmaktadır. Bu kelimeler içerisinde; “şî’r, eş’ar, söz, gazel, nazm, tab” yer almaktadır. Şair bu kelimeleri genellikle terim anlamında kullanmaktadır. Şairin iyi bir eğitim gördüğü ve bu eğitimi sayesinde Arapça, Farsça şiirler yazdığı divânında görülmektedir. Şair köken olarak Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere “kelâm, suhân, söz” kelimelerini de şiir anlamında kullanmaktadır.

Şevkî, kendi şiirlerini anlatırken en çok “şî’r” kelimesini kullanmaktadır. Arapça bir isim olan şiir; edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz olarak tanımlanmaktadır. Şî’r kelimesini Şevkî’de bu anlamda kullanmaktadır. “Şevkî'nin şiirinin kıymeti, diğer gazellere benzer demeyiz. Çanak çömleğin kıymeti inciyle bir olur mu?”

Şî’r-i Şevkî gazel-i âhere benzer demezüz

Kıymeti kıymet-i dürle bir olur mı hazefün (G. 103 / B. 6)

Şevkî, sevgilisinin güzelliğini anlattığı bir gazelde “Güzelliğini vasfetmek için yazdığım şiirlerimi işitenler, Şevkî doğrusu Kur’ân’ı güzel izah etmekte sin dedi.” ifadesiyle şiirini duyanların onun güzelliğini kabul ettiklerini belirtmektedir.

Gûş eden eş’arımı evsâf-ı hüsninden dedi

Şevkî hoş tefsîr edersin hatm-i Kur’ân’ı dürüst (G. 9 / B. 7)

Yine şair, “şairlerin kurduğu şiir meclislerinde şiirler söylenirken ağzı tatlandıran şeker özlü helvalar, şerbetler vb. ikramlarda bulunulmuş. Şiir söylemede şeker özlerin her zaman ağız tadı verir. Şeker dudakların, tatlı sözlü bir papağandır” diyerek sühan kelimesini şiiri yerine kullanmıştır.

Kandün verür sühanda müdâm agzı dadını

Şekker lebün ki tûtî-i şîrîn kelâmdur (G. 54 / B. 7)

Divân edebiyatında şiirin güzelliği aynı zamanda işlenen konunun güzelliğine bağlıdır. Klasik edebiyat geleneğinde idealize edilmiş güzel bir sevgili vardır. Bu sevgilinin güzelliği aynı zamanda şiire de güzellik vermektedir. Gelenek içerisinde şairler sevgilinin güzelliğinin vasıflarını şiirlerinde anlatırlar. Şevkî'de bu duruma gönderme yaparak “Sevgilinin gül yüzünün gül bahçesinin öveni binlerce olsa da Şevkî'nin şiiri gibi bir bülbül bir daha dünyaya gelir mi?” diyerek şiirini bülbüle benzetmektedir.

Gül yüzi gülşeni meddâhı hezâr ola velî

Tab‘-ı Şevkî gibi bir murg-ı hoş-elhân gele mi (G. 217 / B.7)

Klâsik edebiyatımızda şairlerin en çok önem verdikleri hususların başında şiirin akıcı olması gelmektedir. Akıcı olmayan şiirler pek rağbet görmemektedir. Bu konu hakkında Şevkî, “Padişahın ikrâmı herkese ulaşır; ancak gönlü hasta Şevkî'nin günahı akıcı şiirleridir.” diyerek kendi şiirlerinde bu vasfın bulunduğunu belirtmektedir.

Erişür hâssa vü ‘amma kerem-i şâh meger

Şevkî-i hasta-dilûn tab‘-ı revândur günehi (G. 227 / B. 7)

ŞİİRLE İLGİLİ TEŞBİHLER²

Âb,âb-ı hayat:

Klâsik Türk şiirinde büyük oranda “âb” şekline yer verildiği ve daha ziyâde “âb-ı hayât, âb-ı zülâl” vb. tamlamalarla kullanıldığı görülmektedir. Su, hayati öneminden olsa gerek, şairlerimiz tarafından bilhassa şiirlerinin değerlerini belirtmekte önemli bir teşbih ögesi olarak kullanılmaktadırlar. Su; latif, şeffaf, saf, akıcı, tatlı, kokusuz oluşu vb. vasıfları ile şairler tarafından şiirlerinin özelliği olarak gösterilmiştir. Bir diğer ifadeyle, nasıl ki böylesi özelliklere sahip olan güzel bir su, insan hayatı için vazgeçilmez ise, benzer özelliklere sahip güzel bir şiir de şairlerce, insanın ruh ve gönül dünyası, edebi ve estetik ihtiyaçları için o denli vazgeçilmez kabul edilmiştir (Öztoprak, 2005: 103). Şevkî, şiiriyle ilgili bu kavramı çok kullanmamaktadır. Sevgiliye yazdığı gazelin bir beytinde “İnciler saçan dudaklarına taze gazel dersek; o zaman gazelin kafiyesi şeker, vezni ölümsüzlük suyu olur.” ifadesiyle âb-ı hayât kavramını şiirin en önemli unsurlarından vezin için kullanmıştır.

² Şevkî'nin şiirini teşbih ettiği unsurlar sıralanırken Bayram Ali Kaya'nın Necati Bey'in Şiir Anlayışı adlı makalesindeki tasnif örnek alınmıştır. bk. Bayram Ali Kaya, Necati Bey'in Şiir Anlayışı, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul 2012, 143-218.

Kand olur kafiyesi bahri olur âb-ı hayât

Deyicek la'l-i güher-rîzün için taze gazel (G. 108 / B. 8)

Dür (dürr-i şehvâr güher-rîz,):

Klâsik şiirde şairler şiirlerinin güzelliğini ve değerini anlatırken genellikle inci, la'l, mücevher gibi kıymetli taşları kullanmışlardır. İncilerin ipliğe dizilmesiyle meydana getirilen güzel kıymetli gerdanlıklarla şairlerin kelimeleri yan yana getirmesi ve dizmesi arasında bir benzerlik kurarak şiirlerinin değerini anlatmaktadırlar. Şairler kendi şiirlerinin dışında bazen sevgilinin sözlerini de inciye benzetirler. Şevkî beyitlerinde, “Şevkî'nin şiirinin kıymeti, diğer gazellere benzer demeyiz. Çanak çömleğin kıymeti inciyle bir olur mu?”³ “Şiirlerim sultanlara yaraşan iri incilere benzetilirse, buna şaşılmasın. Çünkü; Necef'in sultanı Hz. Ali'nin iyiliği bir bilmececiğir.” diyerek şiirlerini inciye benzetmektedir.

Şibh-i şî'rüm olur ise n'ola dürr-i şehvâr

Çünkü bilmece durur himmeti şâh-ı necefün (G. 103 / B. 7)

Başka bir beytinde inci dizme tabirini kullanarak “Ey sevgili! Şevkî senin inci dişlerinin düzgünlüğünü övdüğünde, sözlerini inci dizer gibi düzgün dizer.” Diyerek âşık için çok kıymetli ve değerli olan sevgiliyi kıymetli bir taş olan inciye kullanarak anlatmaktadır. Şevkî hem sevgilinin dişlerini hem kendi şiirini inciye benzetmektedir.

İncü dizer gibi düzer elfâzımı şehâ

Şevkî ne dem ki dür dişünün nazmını öge (G. 176 / B. 5)

La'l:

Kırmızı ve değerli bir süs taşı olan la'l yakuta benzer ve bu yönüyle divân edebiyatında oldukça sık kullanılan bir mazmundur. Divân edebiyatında en çok sevgilinin dudağı için kullanılan la'l aşığın gözyaşları için de kullanılmaktadır. Değerli bir taş oluşundan dolayı şairler şiirlerini de la'l'e benzetmiştir. “Susamış, Şevkî'nin sözlerini ağızından çıkartma; çünkü “o, sözlerimin özelliği parlak lal taşı gibidir” dedi.”

Şevkî-i teşne-lebi zikrin ağızdan koma kim

La'l-i sır-âb gibidür dedi hassiyetümüz (G. 82 / B.7)

Şeker (sükker, kand, bal):

Tatlılığı yönüyle ve yedikten sonra insanın dimağında bıraktığı güzel lezzet ve tat yönünden şiirler şekere benzetilmektedir. Şair için bazen sevgilinin sözleri şekerdir, bazen sevgilinin dudaklarını vafeden şiirler. Yine konuşan papağana şeker

³ G. 103 / B. 6

yedirilmesi, şairin kendisini tûtiye, sözlerini ise şekere benzetmesine sebep olur. Beyitlerinde “ Şiir söylemede şeker özlerin her zaman ağız tadı verir, senin şeker dudakların şirin sözlü bir papağandır”⁴ birçok şairde görüldüğü gibi Şevkî de kendi şiirlerinin bal tadında olduğunu ve sevgiliyi anlatırken sürekli ağzından bal damladığını, şiirlerinin bal olmasından dolayı kendisinin de azgından şekerler saçan papağan olduğunu söylemektedir.

Şehd yagar lebleri vafında azgından müdâm

Tab'-ı Şevkîye niçün tûti-i şeker-hâ demez (G. 79 / B. 7)

Şeker aynı zamanda besin değeri yüksek bir gıda maddesidir. Şevkî buna değinerek bir beytinde; " Ey Şevkî! Allah'a şükürler olsun ki, şiirim şekerleri, görünmeyen nefisler için ruh gıdası olur." ifadesiyle nasıl ki şeker maddi yönümüzü doyuran bir gıdaysa kendi şirinde manevi yönümüzü doyuran şeker gibi onun kadar lezzetli bir gıda olduğunu söylemektedir.

Şevkî şükür Hudâya ki şi'rüm şekerlerin

Eyler gıdâ-yı rûh nüfûs-ı mücerrede (G. 185 / B. 4)

Kuş (Papağan, Bülbül):

Klasik edebiyatta en çok kullanılan benzetme unsurlarının başında kuşlar gelmektedir. Şair kendisini hümâyâ, bülbüle, papağana benzeterek onların özelliklerini şiirlerinde yansıtmaktadır. Şevkî, beytinde “Sevgilinin gül yüzünün gül bahçesinin öveni binlerce olsa da Şevkî'nin şiiri gibi bir bülbül bir daha dünyaya gelir mi?” diyerek şiirini bülbüle benzetmektedir.

Gül yüzi gülşeni meddâhı hezâr ola velî

Tab'-ı Şevkî gibi bir murg-ı hoş-elhân gele mi (G. 217 / B.7)

Gül:

Klâsik edebiyatımızda bülbül ile birlikte en çok kullanılan mazmunlardan birisi de güldür. Şairler sevgiliyi, sevgilinin yanağını güle benzetirler. Şevkî bir beytinde büyüleyici şiirini güzel sesli kuşlarla, gül ile söyleşen bir şarkıcıya benzetmektedir.

Şevkî'nün sihr-nümâ tab'ı k'ola nagme-serâ

Söyleşür gül gibi ol murg-ı hos-elhânlar ile (G. 197 / B. 8)

⁴ G. 54 / B. 7

Şiirlerinin Belli Başı Özellikleri

Şevkî de diğer divân şairleri gibi şiirleri için bazı kelimeler ve ifadeler kullanmaktadır. “Şiiri için kullandığı ifadeler arasında şeker, tab‘-ı şîrîn-kâr, hûb îcâd, bîkr, sihr, âbdâr, dūr, latîf, hüsn-i elfâz, bârîk-i hayâl, şehd, hasen, savt-ı tarab-engîz, nazûk, sûz-nâk, tûtî, sühan-dân gibi kavramlar yer alır. Şiir üslubunu ise; şîrîn-suhan, sûr-engîz şekker-rîz, güher-rîz, dürr-i şeh-vâr gibi sıfatlarla tanımlar. Bu ifadelerde öne çıkan özellikler şiirlerinin sade, akıcı, tatlı, renkli, sihirli bir söyleyişe sahip olmasıdır (Yakar, 2010: 27).

Âb-dârdır:

Farsça bir terkip olan âb-dâr kelimesi için sözlüklerde, “sulu, ıslak, kaliteli su, parlak, latif, tâze, güzel, hoş, tarâvetli, halâvetli, revnaklı, hayat verici öz, bereketli bitki, nükteli, hoş sohbet, zengin fikirler bilen, nükteli söz söyleyen, memnuniyet verici...” vb. karşılıklar verildiği görülür. Ayrıca âb-dârın; kılıç, meyve, cevahir ve benzeri kelimelere sıfat olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Kaya, 2012: 170-171). Şevkî bir gazelinde; “Şevkî, senin kılıcın niteliklerini herkese gönderdiği için dünyayı taze zarif sözlerle doldurdu.”

Şevkî çü vasf-ı tıgunı saldı zamaneye

Pür etdi ‘âlemi sühan-i âbdârdan (G. 142 / B. 8)

Sûznâkdir:

Klasik edebiyatımızda şairler hep dert sahibi kişilerdir. Bu dertlerin en önemlisi ise şairlerin sevgiliden beklediği iltifatı görememesidir. Bu durum şairlerin şiirlerine yansır ve şairlerin içini yakan aşk ateşi şiirlerine sirayet eder. Şevkî de şiirlerini dinleyenlerin ve okuyanların bu ateşin yakıcılığından etkileneceğini söylemektedir. “Ey Şevkî, sözlerinin ateşi beni kendimden geçirdi. Gönül ehli olanlar arasında, sendeki bu durum iyi görülmektedir.”

Şevkî’ya vecde getürdi sözünün sûzı beni

Ehl-i dillerde hele sendeki hâlet yegdür (G. 30 / B. 5)

Yine aşağıdaki beyitte şair “Şevkî'nin şiiri, Fars edebiyatının ünlü şairi Hüsrev'in şiiri gibi yakıcı olsa şaşılmayacağını; zira Şevkî, şairlik gücünün olgunluğu ile sultanlık mertebesine ulaştığını söylemektedir.”

Hüsrev-misâl şi‘ri n’ola olsa sûznâk

Sevkî Kemâl-i tab‘-ıla yetisdi şâhiye (G. 167 / B. 5)

Hûb îcâd, ter:

Divân edebiyatında şairin ustalığı ve şiirin değeri şairin söyleyişteki güzelliğine ve şiire getirdiği yeni söyleyişe göre belirlenmektedir. Şevkî beyitlerinde şiirinin taze ve yeni olduğunu belirterek “Ey Şevkî! O kargaşa çıkarıcı şiire güzel cevap verdin. Cilveli şairlik gücüne ve yeni şiirlerine helal olsun.” diyerek

kendisinin şairlik kabiliyetinin ve şiirlerinin yeni oluşunun takdir gördüğünü anlatmaktadır.

Hoş dedüñ ol şi'r-i sûr-engîze ey Şevkî cevâb

Âferînler tab'-ı şîrîn-kâr u hûb îcâduña (G. 142 / B. 7)

Bir başka beyitte şair sevgilisinin güzelliğini vafsettiği şiirinde, “Ey Şevkî! Sevgilinin yanaklarını ve boyunu vafederken şiirin zarif ve taze, gazelin sonsuz olması” ifadesiyle şiirdeki yeni söyleyişe ve zarıflığa verilen öneme dikkat çekmektedir.

Ruhsârı-y-ıla kâmeti vafında Şevkîyâ

Şi'rün latif ü ter gazelün münteha gerek (G. 101 / B. 7)

ŞİİRLE İLGİLİ DİĞER ÖZELLİKLER

Fars Edebiyatı Şairleri ile Kıyas

Klâsik edebiyatımız kuruluş aşamasında Fars edebiyatından oldukça etkilenmiştir. Kuruluş dönemindeki şairlerimiz İranlı şairlerden etkilenmiş, onların eserlerini örnek alarak eserler vermişlerdir. Hatta onların eserlerini tercüme ederek onları beğendiklerini ve takdir ettiklerini belirtmektedirler. Osmanlı imparatorluğunun XVI. yüzyılda süper güç olması edebiyat ve sanat alanına da yansımıştır. Bu dönemde şairlerimiz Fars edebiyatını örnek almayı bırakarak onlarla yarışmaya, onların eserlerinden daha güzel eserler vermeye çalışmışlardır. Şevkî, Fars dilinde eserler verdiği ve buradaki büyük şairlerin eserlerini incelediği için şiirlerinde Fars edebiyatının büyük şairlerinin isimlerine sıkça rastlanmaktadır. Şevkî'nin şiirlerinde en çok ismi geçen şairler; Kemal-i Hocendî, Selman-ı Sâvecî, ve Sadî-i Şirazî'dir. “ Şevkî, kendi şiirlerinin İranlı Selman'ın şiirlerine denk olduğundan beri şirden anlayan kişilerin kendisinin şiir tarzını ve şiirlerini beğenip takdir ettiğini belirtmektedir. Başka bir beyitte ise “Senin bu gönlü incinmiş şiirin, Allah göstermesin! Cafer'in âleme hükmeden ve onu süsleyen şiirine asla özenmez.” diyerek üstat gördüğü şairlere olan saygısını göstermekte ve onun şiirleriyle kendi şiirlerinin boy ölçüşemeyeceğini söylemektedir.

Ca'ferün nazm-ı cihân-ârâ vü 'âlem-gîrine

Haşali'llâh öykine bu şi'r-i dil-gîrün senin (G. 98 / B. 8)

Şîve-i nazmına ahsent okur ehl-i Kemâl

Şi'r-i Şevkî olalı güfte-i Selmâna bedel (G. 109 / B. 8)

Yine başka beyitlerinde Kemal-i Hocendî'yi örnek aldığını ifade eden Şevkî, “Şevkî'nin akıcı şiiri Kemal'in olgunluğuna eriştiğinden beri Hocend şairleri, onun gönül çeken şiirlerini kıskanırlar.” diyerek kendisinin de artık usta bir şair olduğunu ve bunun diğer şairler arasında kıskançlıkla karşılandığını belirtmektedir.

Bir başka beytinde ise “Ey Şevkî! Şiirinin olgunluğu ile güzel şeyler söylemekteisin. Kusursuz şiir gücünle Selman’a ulaşacak gibi duruyorsun” diyerek bu şair üzerinden kendi şiirlerinin kusursuzluğa ulaştığını söylemektedir.

Şevkî'nin şi'r-i latîfi bulalı hadd-i Kemâl

Reşk ede tab'-ı dil-âvîzine ashâb-ı Hocend (G. 15 / B. 5)

Şevkî Kemâl-i şi'r ü hasen-gûlîg içresin

Selmâna eresin gibi tab'-ı selîm-ile (G. 142 / B. 8)

Kemal-i Hocendî ve Selman-ı Sâvecî'ye temkinli yaklaşan ve onlarla kendisini eşit gören Şevkî, Sadî-i Şirazi'ye karşı üstün geldiğini bir beytinde “Ey Şevkî! Senin sözlerin, konuşma arasında Sadi-i Şirazi'ye laf attığından beri yasemin kokulular zihin sayfasından Gülistan'ı sildiler.” ifadesiyle Sadî-i Şirazi'ye olan üstünlüğünü dile getirmektedir.

Sözün harf atalı Şevkî kelâm içinde Sa'diye

Kazıdı levh-i hâtırdan semen-bûlar Gülistânı (G. 209 / B. 8)

Şiir Sihir gibi Büyüleyici Olmalı:

Sözlüklerde “büyü, gözbağcılık, büyücülük; büyü kadar tesiri olan şey, fetanlık; şiir ve güzel söz söyleme gibi insanı meftun eden hüner, sanat”(Devellioğlu, 2005: 952), “tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem veya davranışların genel adı” (Türkçe Sözlük, 2005: 336) olarak tanımlanmaktadır. Arapça bir kelime olan sihr Farsçada efsûn, Türkçede büyü kelimesi ile karşılanmaktadır. Divân edebiyatında şairler kendilerini ve sevgiliyi büyücüye ve şiirlerini ve sevgilinin sözlerini büyüye benzetmişlerdir. “Klâsik Türk şiirinde bilhassa sevgilinin bir büyücü olarak anlatıldığı, en büyük sihrinin; hatta sihrinin ana kaynağının âşıklarını kendine bağlayan güzelliği olduğu, başta gözü, saçı ve yanağı olmak üzere türlü güzellik unsurlarını bu yolda kullandığı bilinmektedir (Kaya, 2012: 185). Edebiyatımızda “genellikle çâh-ı Bâbil (Babil Kuyusu) ve Hârut ile Mârut nedeniyle kullanılır. Bu şehirde eskiden bir kule ve bir kuyu varmış. Hârut ve Mârut bu kuyuda büyücülükle uğraşır ve insanlara büyü öğretirlermiş (Pala, 2004: 51). Şevkî beytinde, “Şevkî'nin şiiri, sihir ile Babil kuyusuna su koydu. Gazel söyleyenler arasında Şevkî gibi sihir yapan bir kimse bulunmaz.” diyerek kendi şiirlerinin sihir olduğunu ve büyücülükle bilinen bu kuyuya daha üstün bir sihirle su koyduğunu söylemiştir.

Su koydı sihr-ile şi'ri çeh-i Bâbil ocagına

Gazel-gûlarda Şevkî gibi sehâr olmasun kimse (G. 142 / B. 7)

Tarab-engiz (çoşturucu) olmalı:

Divân edebiyatında şairlerin şiirlerinde bulunması gereken önemli vasıflardan birisi de şiirin çoşturucu olmasıdır. Şiiri eğlence aracı olarak gören şairler, şiirin dinleyenleri etkilemesini onların üzerindeki sıkıntıları üzüntüleri almasını, gönüllerini hoş etmesini ve eğlendirmesini istemektedirler. Şevkî de şiirlerindeki “ahenk ve ritmi ortaya koymak için musiki terimlerini kullanmıştır. Feleği çarka koyup oynatan, şiirlerindeki coşkulu sestir. Zühre yıldızı feleğin çalgıcısı olarak anıldığı için kendi şiirini de o çalgıcıyı çoşturup oynatan ses olarak algılar. Şiirleri insanlara mutluluk veren musiki gibidir. Şiirindeki hem ses özelliklerini hem de anlam inceliklerini ortaya koyarak şiirin etkisini anlatmaya çalışmıştır (Yakar, 2010: 31).

Felegi çarha koyup oynadan ey Zühre-cebin

Şi'r-i Şevkîdeki savt-ı tarab-engiz midür (G. 34 / B. 4)

Şiir güzel ve latif görünmeli, hoş üsluplu olmalı:

Klasik edebiyat dönemi şairlerimiz şiirin güzelliğine ve üslubuna çok önem vermişlerdir. Şevkî de gelenekten kaynaklanan bu konu üzerinde durmuştur. Bir beyitinde bu konu ile ilgili olarak düşüncesini dile getirmektedir, “Şevkî, şiirine çoğunlukla sevgilinin yanağının özellikleriyle canlılık vermektedir. Şevkî'nin şiirinin güzel üsluplu olması bu yüzdendir.”

Şi'rine ekser ruhuñ vasfıyla verür sûreti

Şi'ri Şevkî'nün bu yüzdendür hoş üslûb olması (G. 212 / B. 6)

Başka bir beyitinde Şevkî, nokta sözcüğünü iki anlama gelecek şekilde teviriyeli kullanmıştır. Nokta kelimesini güzel şiirlerine son vermeme, devam etme anlamında kullanmıştır. “Ey Şevkî! Güzel şiirinin yazısına nokta koyma. Ne yazık ki, Habeşli hırsız gül bahçemize girebilir.” ifadesiyle kendi şiirlerini güzel gül bahçesi olarak nitelendirmektedir. Diğer bir beyitte ise, “Şevkî'nin zarif şiirlerini nerede olsa okuruz. Onun gazellerinin aşığıyız, sözlerinin güzelliğinin kuluyuz.” Diyerek güzel şiirlerini dinleyenlerin beğendiğini ve onu nerede olsa okuyacaklarını çünkü onların güzel gazellerine âşık olduğunu söylemektedir.

Sevâd-ı şi'r-i latîfüne Şevkî nokta koma

Dirîg düzd-i Habeş gire gülsitânumuza (G. 172 / B. 7)

Şevkî'nün şi'r-i latîfin okurız kande ise

Gazelün 'aşıkıyuz hüsn-i makalun kulıyuz (G. 84 / B. 7)

Şiirin Konusu:

Şevkî, şiirlerinin konusunun ne olduğu veya ne olması gerektiği hakkında açık bir görüş ortaya koymamıştır. Ancak şairin divânı incelendiği zaman onun şiirlerinin konusu olarak sevgilinin güzelliklerinin vasfı, aşk derdi ve şiirin karmaşa çıkarması ve bu şiirlere can verilmesi, memduhlarına olan övgü göze çarpmaktadır. Aşağıya aldığımız birkaç beyit bu konuları örnekler niteliktedir:

Şevkî-i sūhte ne-y-imiş bilesin anlayasın

Hele gam dersin okun defter ü dîvânundan (G. 121 / B. 7)

(Şevkî'nin ne kadar başarılı bir öğrenci olduğunu bilip anlamak için onun divânından dert hakkındaki yazılarını okuyun.)

Şevkî beli vafında anuñ kıl yarar oldu

Şi'r içre hayâli yaturur gibi kemâle (G. 171 / B. 5)

(Şevkî, şiirin içerisine hayali mükemmel bir şekilde yerleştirir gibi, sevgilinin belinden bahsederken kılı kırk yarar oldu.)

Hüsrev-i mülk-i nazmsın Şevkî

Şi'rün ol vecheden hasen görünür (G. 72 / B. 7)

(Ey Şevkî, şiir ülkesinin padişahısın. O yüzden şiirlerin güzel görünür.)

Sevînüñ si'rin aluban bûse verseñ vechi var

Si'r-i sūr-engîzi var zirâ begüm cân vermeli (G. 204 / B. 6)

(Beyim! Şevkî'nin şiirini alıp karşılığında öpücük versen, uygundur. Nitekim bazı karmaşa çıkartan şiirler vardır, o şiirler için can verilmelidir.)

Bûse verüp n'ola Şevkîden alursañ şi'r-i hûb

Yâr-ı nâzük-tab' olan cân verür eş'âr üstine (G. 164 / B. 5)

(Ne olur, bir öpücük verip de Şevkî'den güzel bir şiir alsan? (Nitekim) zarif bir sevgili, şiir için can verir.)

Bunun dışında Şevkî, kafiye redifli bir gazel yazmış ve kafiyenin şiirdeki önemine vurgu yapmıştır. Şevkî gazelindeki her beyitte kafiyenin farklı bir özelliğine değinmiş ve şiirdeki kafiye hakkında ince hayaller geliştirmiştir. Şairin yazmış olduğu kafiye redifli gazel aşağıda verilmiştir:

Gazel 156

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

1. Edeli mecmû'a-yı hüsnüni ez-ber kâfiye
Vasf-ı ruhsârûndan okır ter gazeller kâfiye
2. Sözde şeker leblerün zikrini tekrâr etdüğim
Bu k'olur ekser gazellerde mükerrer kâfiye
3. Her gazelde kim kad ü müjgânuñ añılmaz baña
Tir her mısra'da peykânı olur her kâfiye
4. La'lüni vasf eylesem yâkût-ı nâb olur redîf
Dişlerün nazmında olsa tañ mı cevher kâfiye
5. Kanda kim şîrînlîk-ile 'ârîzuñ yâd eylesem
Şî'r-i şeker-rîzüm olur tâze vü ter kâfiye
6. Gül yüzün vasfını şâ'ir deyicek eş'ârda
Berg-i nesrîn-ile zeyn olur ser-â-ser kâfiye
7. Şevkînüñ bu heft-beyti ey büt-i şîrîn-dehen
Bir gazeldür leblerün vasfında şeker kâfiye

SONUÇ

Döneminde üstat şairler arasında yer almayan ikinci derece şairler arasında gösterilen şairler, geleneğin kendilerine imkân tanıdığı çerçeveler içerisinde eserler vermişlerdir. Belirli bir çerçeve içerisinde eser veren bu şairlerin kendilerine ait bir sanat görüşü olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Ama şu unutulmamalıdır ki bir sanatçı gelenek içerisinde eser verse de eserleri içerisinde kendilerine ait bir görüşleri vardır. Bu düşüncelerini dile getirdikleri ölçüde kendi poetikalarını meydana getirir ve edebiyat dünyası içerisinde kendilerine kalıcı bir yer edinirler.

Divân edebiyatı içerisinde; Necati, Baki, Fuzuli, Nabi, Nef'î, Nedim, Şeyh Galip gibi şairler geleneksel yapıyı zorlayarak kendilerine özgü bir üslup meydana getirmişlerdir. Ancak bu şairlerin dışında gelenek içerisinde eser vermiş binlerce şair vardır. Bu şairlerin şiirden ve şairden anlamadığını söylemek büyük bir yanılığa

düşmektir. Yapılacak çalışmalarla bu şairlerin, şiirden ve şairden ne anladığına dair bilgilere ulaşılabılır.

Yaptığımız bu çalışmada Edirneli Şevkî'nin şiir ve şairde bulunması gereken temel vasıfların neler olması gerektiğini ortaya çıkarmaya çalıştık. Şevkî, geleneğin kendisine belirlediği çerçevenin dışına çıkmadan ve geleneğin kendisine tanıdığı imkânlar dâhilinde gelenek içerisindeki konuları en güzel şekilde kullanmaya çalışmış ve bunda da bizce başarılı olmuştur.

KAYNAKÇA

- COŞKUN, M. (2011). “Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine”, *bilig*, Winter 2011, Number 56: 57- 80, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DOĞAN, M. N. (1997). “*Fuzuli'nin Poetikası*”, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- DOĞAN, M. N. (2002). “Klasik Edebiyatımızda Sanat ve Şiir Felsefesi (Poetika)” Eski Şiirin Bahçesinde, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- ERKAL, A. (2009). *Türk Edebiyatında Poetika, Divân Şiiri Poetikası*, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- EYDURAN-SUNGURHAN, A. (2009). *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'ara*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, M. (1994). *Kühü'l Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı:93 Tezkireler Dizisi-Sayı:2.
- KAYA, B. A. (2012). “Necati Bey'in Şiir Anlayışı”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27, İstanbul .
- Latifi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara*
- ÖZTOPRAK, N. (2005). Rûhi'nin Şiir Anlayışı, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.12, İstanbul.
- PALA, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sehî Bey, *Heşt Bihişt*.
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- UZGÖR, T. (1990). *Türkçe Divân Dîbâçeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAKAR, İ.H. (2010). *Edirneli Şevkî Dîvânı*, Konya: Palet Yay.